

УДК 378 : 613

**ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
ВЧИТЕЛІВ-ВАЛЕОЛОГІВ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

Ярка М.О.

*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка*

У статті розглядається питання валеологічних компетенцій, їхнього формування на основі інтердисциплінарного дискурсу. Пропонується спеціалізований підхід до предметно-тематичної систематизації навчального плану для студентів профільних факультетів вищих педагогічних навчальних закладів.

Ключові слова: валеологічна компетентність, холистичний підхід, модернізація та сучасна парадигма валеологічної освіти.

**ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ
УЧИТЕЛЕЙ-ВАЛЕОЛОГОВ В ВЫСШИХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ
УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ**

Ярка М.О.

В статье рассматривается вопрос валеологических компетенций, их формирования на основе интердисциплинарного дискурса. Предлагается специализированный подход к предметно-тематической систематизации учебного плана для студентов профильных факультетов высших педагогических учебных заведений.

Ключевые слова: валеологическая компетентность, холистический подход, модернизация и современная парадигма валеологического образования.

PROBLEMS OF PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS-VALEOLOGISTS IN HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Yarka M.O.

The article discusses valeological competencies of their formation on again interdisciplinary discourse. A specialized approach to the subject-content systematic curriculum for students specialized faculties of higher educational institutions.

Key words: valeological competence, holistic approach, modernization and contemporary paradigm of valeological education.

Постановка проблеми. “Завдання науки – постійно самооновлюватися”. Ця беззаперечно слухна заувага видатного філософа та культуролога Карла Поппера особливим чином прикладається до аналізу та узагальнення широкого кола питань, які криють у собі практично невичерпний резерв розмаїття тих людинознавчих проблем, що їх намагається на сьогодні охопити *сучасна валеологічна думка*. Тому обґрунтування актуальності обраної для дослідження проблеми, її своєчасності та освітньої значущості доводиться розпочинати із зауваг щодо дисциплінарного розвою валеологічної науки, інтерактивності та високої міри інтегрованості її змісту. При цьому *суть проблемної ситуації* визначається нагальною потребою в *системному узгодженні валеологічних компетенцій*, їхнього приведення до певної *ієрархічної структури* та *освітньої моделі*. А це значить, що на сьогодні слід певним чином відмежуватися від усталених стереотипів, провести цілеспрямовану едукативно-педагогічну оцінку наявного потенціалу валеологічної науки, відтак – зробити спробу *методологічно вивіреного моделювання професійної валеологічної освіти* в рамках навчального процесу у вищих педагогічних закладах.

Аналіз досліджень і публікацій з порушеної проблеми. На сьогодні валеологія – це, передовсім, самостійна наукова дисципліна з власним предметним змістом, що сприймається як *комплексно організована знання інфраструктура із внутрішньогалузевим багатством предметних спеціалізацій*: основи валеології (Р. Валецька), власне вале-

ологія (І. Бабин, В. Грибан, А. Зайцев, Г. Зайцев, Л. Іващук, О. Міхесенко, С. Онишкевич, А. Царенко, В. Черняк, І. Шувалова, Г. Яцук та ін.), основи здорового способу життя (В. Грушко, Д. Крюкова, Л. Лисак, О. Фурса, В. Шахненко та ін.), здоров'язбереження (М. Лук'янченко та ін.), психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я (М. Корольчук), психічне здоров'я (О. Чабан, В. Ящук, Я. Нестерович), психологія здоров'я (В. Ананьєв, О. Двіжона, С. Секач, М. Тимофієва), психологічні аспекти здорового способу життя (О. Тихонова), основи шкільної гігієни і валеології (В. Підгорний, П. Плахтій, Л. Соколенко), психогігієна (Л. Гармаш, Н. Коцур), гігієна та екологія людини (І. Даценко), еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя (Ю. Бойчук), гендерна психологія (М. Ткалич), психологія сексуальності (С. Діденко, Р. Козлова) тощо. У такому вигляді валеологія як наука завойовує широкий простір для алгоритмів інтелектуальної діяльності, пошуку ефективних психолого-педагогічних та дидактично-едукативних методик тощо [1; 2; 3; 4; 5; 8; 10]. Однак, безпосередньо структура та предметна спеціалізація валеологічної освіти на сьогодні постає у вельми, так би мовити, розпорошеному вигляді: кожен з авторів монографій, підручників та навчальних посібників чи наукових статей виявляє власний пошук принципів моделювання валеологічної освіти. Водночас повсюдно превалує *методико-практичний та виховний* аспекти проблеми, що, звісна річ, не може заступити значення міркувань з приводу *теорії та методології валеологічної діяльності*. А це значить, що на часі – *спеціалізоване дослідження предметного змісту валеологічної освіти, в дусі наукознавчої проблемології*. У такий спосіб питання щодо валеологічної освіти ще не ставилося і є відкритим перед широкою палітрою гуманітарного знання.

Формування цілей та мети статті. Беззаперечним є визнання того, що сучасна валеологічна думка намагається доволі щільно деталізувати свої окремі пророблення, котрі спрямовані на епістемологічну (знаннєву) обробку певних ділянок *валеологічної свідомості*. Під таким виглядом такі напрацювання (а вони є вельми чисельними, до того ж – *інтердисциплінарними* за характером) сприймаються як підоснова для збірної когнітивної (від лат. cogito – міркую) *моделі знаннєвих структур*, яка, у свою чергу, потребує вирізнення як *необхідних*, так і *достатніх* для сучасного гуманітарного підходу значень – значущих

для сучасної валеологічної освіти. Такий «відкритий» характер самої валеологічної освіти щодо редукції власного предметного змісту варто, отже, потлумачити як «шлях апелювання до певних аксіом, які передують досягненню необхідно-істинного», і які охоплюють «усі аспекти ідеалізуючої діяльності людського інтелекту» (В. Петрушенко) [6, с. 185]. Адже при цьому, як уже зазначалося, ідеться також про епістемологічне дослідження валеології як самостійної наукової дисципліни з власним предметним змістом. Саме тому в контексті окресленої проблеми валеологічна освіта розглядається, з одного боку, в рамках установлених на сьогодні корелятах стосовно загальних знань про людину; та з іншого – її цільові пріоритети аргументуються в душі *професійного розуміння глибинних знаневих структур щодо стратегії виживання людини в сучасному світі*. Таким чином, **мета статті** – з'ясувати та обґрунтувати специфіку предметно-тематичної специфікації валеологічної освіти на рівні навчального процесу, який би якнайкраще відповідав сучасним вимогам формування валеологічних компетенцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз сучасного стану та проблем професійної валеологічної освіти, забезпечуваної в рамках навчальних програм у вищих педагогічних закладах, надає поживу для актуалізації питання її цільових пріоритетів – під виглядом *парадигми*¹. Підставою тому є не тільки великомасштабний розвій валеологічної проблематики в полі ключових концептів та фундаментальних питань валеологічної освіти, але також украй гостра необхідність у процесах її модернізації, що актуалізує добірку доцільних (необхідних та достатніх) валеологічних знань – під виглядом певної *інформаційної системи*. Зокрема, висновування цільових пріоритетів сучасної валеологічної освіти, її предметної специфіки та методологічно вивірених завдань надають можливість для ґрунтовного опрацювання та проєктування сучасної парадигми теорії та методики валеологічної освіти

---

¹ У даному випадку присутність терміна «*парадигма*» (з давньогрецької – «взірець») має філософсько-методологічне значення – коли йдеться про наявність певної теоретичної моделі знань, які фіксують загальні передумови практику власне *теоретичної діяльності*. Подібний сенс має поняття «архетипу наукового мислення», в яке входять також такі поняття, як «стиль мислення». Кожного разу, отже, йдеться про структуру пізнавальної діяльності. Зокрема, власне парадигма передбачає існування особливого типу знання, що не виконує безпосередньо пояснювальної функції, а є умовою здійснення теоретичної діяльності з пояснення та систематизації емпіричного матеріалу [7, с. 351].

вже на рівні структурування навчального процесу на профільних факультетах педагогічних вузів. При цьому важливо усвідомлювати, що пірамідальна (за А.-Г. Маслоу) структурна модель людини і зовнішні (просторові) її складові дозволяють виокремити від багатогалузевих учень про людину саме *валеологічний аспект*. Його розробка в обрній логіці (пізнання здоров'я від тілесного до духовного компонентів та навпаки у поєднанні із їхніми зовнішніми складовими) і лежить в основі валеологічної освіти [9]. Такий підхід до людини і до обрання стратегії і тактики оздоровлення є *системним* і дозволяє створити своєрідний *знаннєвий каркас* (або ж *засади проектування*) *навчального процесу викладання валеології* у середній та вищій освітній ланці, що ґрунтується на законах функціонування людини як відкритої системи, основних завданнях життя людини (виживання, репродукція, реалізація себе як особистості). Наголосимо також на тому, що валеологічна освіта як у середній, так і вищій освітніх ланках повинна базуватися на *інтегровано-предметній основі*, яка на сьогодні проглядає за найбільш перспективну. Тобто, *валеологічна професіоналізація* повинна здійснюватися двома взаємодоповнюючими напрямками: через *певні навчальні курси* та *інтегративні взаємозв'язки з іншими предметними дисциплінами*. Зокрема, як засадничий принцип проектування навчального процесу з валеологічної освіти на профільних факультетах вузів, *інтегрованість інформаційного поля* та *валеологічна компетентність* повинна бути забезпечуваною залученням відомостей про здоров'я індивіда зі всіх інших наук про людину (наприклад – філософії, психології, екології, етики, естетики тощо). Крім того, інтегрованість повинна передбачати поглиблене вивчення багатьох аспектів здоров'я в контексті численних предметних дисциплін (наприклад: духовне здоров'я на уроках християнської етики в середніх школах; залежність здоров'я людини від екологічних чинників, що вивчаються на заняттях з екології у вищих навчальних закладах тощо).

Проте, власне *профілююча добірка навчальних дисциплін* чи курсів повинна бути багаторічною та поетапною: саме *інтегровано-предметна модель* валеологічної освіти надасть систематичності в отриманні знань, а виважене методичне забезпечення зробить можливим формування дієвого ставлення до власного здоров'я, до його збереження і зміцнення, розуміння значущості створення власної оздоровчої про-

грами, здорової поведінкової стратегії, етичного ставлення до себе, інших та оточуючого світу.

Дещо детальніше про бачення автора щодо теперішньої ситуації з викладання валеології в якості навчальної дисципліни. Так, на сьогодні в педагогічному університеті на біологічному факультеті власне «валеологія» викладається лише один семестр – одна пара на тиждень, цілим курсом студентів. Таке положення речей є не лише недоцільним, але й неприпустимим. Ця навчальна дисципліна має вивчатися *усі п'ять курсів навчання* (або бодай чотири з них) та передбачати поділ курсу на підгрупи, але при цьому слід *змінити період викладання* таких навчальних дисциплін, як *анатомія* та *фізіологія* людини, які, на превеликий жаль, викладаються на другому курсі. На нашу думку, анатомію слід викладати вже в першому півріччі *першого курсу*, а фізіологію – у другому півріччі того ж курсу. Саме такий підхід до систематизації навчального процесу зумовлений тим, що для того, аби вивчати функції органів та їхніх систем, доцільно *передовсім* вивчити структуру самих органів. Також у першому півріччі першого курсу (перший семестр) належить вивчати загальну психологію, а в другому (другий семестр) – практичну психологію. Крім того, у першому ж семестрі (перший курс) – вивчати філософію, а в другому – філософську антропологію. Відтак, з першого півріччя другого курсу повинно розпочатися вивчання власне «валеології», причому – з викладом *основ фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я*. Відповідно в другому півріччі другого курсу, а також на наступних етапах навчання повинні викладатися додаткові відомості з вищевказаних видів здоров'я: вони повинні охоплювати зовнішні просторові складові людини. Наприклад: при вивченні *фізичного здоров'я* – це харчування, вплив екології, біоритми, дихання тощо; при вивченні *психічного здоров'я* – мікро- та макросоціальне середовище; при вивченні *духовного здоров'я* – загальнолюдські цінності, модули естетичного, закони моралі, вищі духовні закони, світські та релігійні духовні концепції.

Осібнo ж зважимо на таку особливість: в українських підручниках з валеології в розділі «фізичне здоров'я» надмірно значна увага надається теоретичним розробкам самого питання; натомість практичним рекомендаціям щодо формування та збереження або ж зміцнення та відновлення фізичного здоров'я надається мізерна кількість інформа-

ції. Тому при вивченні цього розділу вкрай необхідно надати значну увагу таким методико-практичним аспектам фізичного здоров'я, як: особиста гігієна, ранкова гімнастика, фізичне тренування, оздоровче тренування, оздоровча фізкультура, спорт, туризм тощо.

Певні недоречності трапляються і стосовно феномена «психічне здоров'я»: у більшості українських підручників з валеології у відповідному розділі неможливо віднайти такого важливого аспекта, як «психологічне здоров'я», а також висвітлюється занадто мала кількість чинників та методів підтримання психічного та психологічного здоров'я (більшість методів мають історичний інтерес, як от: аутогенне тренування, психоаналіз тощо). У цьому ж розділі усі без винятку автори підручників з валеології висвітлюючи тему девіантної поведінки, по суті рекламують (!) наркотичні засоби, оскільки займаються висвітленням їхнього психотропного аспекту. Натомість варто вважати, що студентів слід інформувати, в крайньому разі, лише про побічні дії наркотичних засобів, але насамперед – це виклад інформації про методи запобігання та позбавлення наркотичної залежності.

До речі: на превеликий жаль, розділ «духовність» є найслабшим (а інколи – просто відсутнім) розділом в українських підручниках з валеології. Як це не прикро, але *вектор пізнання* людини у цих підручниках розпочинається від фізичного здоров'я, проходить через психічне здоров'я і завершується у духовному здоров'ї. Але натомість слід акцентувати, що *вектор оздоровлення* людини розпочинається саме із духовного здоров'я, тобто – проходить через психічне здоров'я і завершується у фізичному здоров'ї.

Ще одна заувага: «Валеологія та охорона здоров'я дітей» – таку назву має навчальна дисципліна, що викладається в педагогічних університетах, але в жодному українському підручнику з валеології саме таким чином сформульоване завдання не має властивого висвітлення. Слід також указати на необхідність уключення до програми з валеології (як навчального предмета) таких розділів, як: геронтологія, сексовалеологія, валеологія сім'ї, основи діагностики захворювань на ранній стадії, основи діагностики захворювань на розгорнутій стадії, перша долікарська допомога тощо.

У підсумок додамо також деякі міркування з приводу влучення до навчального плану підготовки фахівців з валеології деяких спеціаль-

них навчальних дисциплін, а також їхнього місця в навчальному плані опісля першого курсу (про це мова йшла вище). Так, перспективним видається таке планування подальшої освітньої діяльності. На *другому курсі* повинні викладатися: основи патологічної анатомії, основи патологічної фізіології, вікова фізіологія, загальна педагогіка, гігієна, етика, релігієзнавство, християнська етика, екологія, психологія сексуальності (перше півріччя); психологія педагогіки, психологія релігії, естетика, екологія людини, шкільна гігієна, гендерна психологія (друге півріччя); психогігієна (протягом усього навчального року). На *третьому курсі*: аксіологія, теологія, сімейна педагогіка, сексологія, девіантологія (перше півріччя); акмеологія та психологія девіантної поведінки (друге півріччя); основи медичних знань (протягом усього навчального року). На *четвертому курсі* – основи медичних знань (продовження, упродовж усього навчального року) та сестринська справа (упродовж навчального року). Заняття з фізичної культури повинні проводитися протягом усього періоду навчання у вузі. Також з другого курсу по останній – заняття з безпеки життєдіяльності.

Висновки. Висвітлені аспекти проблеми професійної підготовки вчителів-валеологів у вищих педагогічних навчальних закладах виразно вказують на багатопланову інформаційну насиченість валеології як інтегративного освітнього курсу, до якого входять теоретичні та практичні надбання численних галузей знань, і з яких виокремлюється власне *валеологічний аспект*. Такий підхід є *холістичним*² – орієнтованим на *цілісність знанневого образу-концепта* валеології не лише як науки з власним предметним змістом, але й у сенсі її високої інтегрованості та інтердисциплінарності в якості валеологічної освіти. Тому знаменно, що подальший розвій досвіду формування валеологічних компетенцій у ВНЗ залежатиме від спеціалізованої розробки її проблемно-тематичного змісту – під виглядом проектування *інтердисциплінарного дискурсу*.

---

² Про холістику знання в його епістемологічному сенсі переконливо веде мову В.Петрушенко. В поясненні терміна дослідник апелює до терміна “ціле”, яке англійською мовою звучить як «холл» [6, с 13].

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бобрицька В. Професійно орієнтований контекст як засіб формування здорового способу життя майбутніх учителів / В. Бобрицька [та ін.] // Збірник наукових праць Полтавського ДПУ ім. В.Г. Короленка. – Полтава, 2005. – Вип. 7 (46). – Серія “Педагогічні науки”. – С. 220–228.
2. Бойченко Т.Є. Валеологічна освіта в Україні : особливості і проблеми формування / Т.Є. Бойченко [та ін.] // Валеологія : науково-практичний журнал. – Київ–Тернопіль, 1996. – № 11. – С. 25–27.
3. Бойчук Ю.Д. Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя : теоретико-методичні аспекти : Монографія / Ю. Д. Бойчук. – Суми : Університетська книга, 2008. – 357 с.
4. Волошин О.Р. Проблема збереження здоров’я учнів в освіті в умовах її модернізації / О.Р. Волошин, М. Лук’яненко, Ю. Шкрєбітія, Е. Боляха, А. Матвєєва // Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи. – Дрогобич : Коло, 2005. – С. 119–123.
5. Лук’яненко М.І. Формування здоров’язберігаючої компетентності учнів : проблеми та перспективи / М.І. Лук’яненко, М.В. Вачевський [та ін.] // Молодь і ринок. – 2012. – № 2 (85). – С. 76–79.
6. Петрушенко В.Л. Епістемологія як філософська теорія знання : Монографія. – Львів : Видавництво Державного університету “Львівська політехніка”, 2000. – 296 с.
7. Петрушенко В.Л. Тлумачний словник основних філософських термінів / В.Л. Петрушенко. – Львів : Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2009. – 264 с.
8. Скороход В. Формування культури здоров’я молоді через освіту / В. Скороход [та ін.] // Проблеми освіти : Наук.-метод. зб. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2006. – Вип. 48. – С. 42–45.
9. Тихонова О. Психологічні аспекти здорового способу життя / О. Тихонова, О. Шокало // Український світ. – 1995. – №№ 7-12 (рік 4, ч. 11). – С. 42–43.
10. Шувалова И.Н. Сущность и перспективы валеологии в начале XXI века / И.Н. Шувалова [и др.] // Гуманітарні науки. – 2011. – № 2. – С. 110–114.